

*** קיצורי * ביאורי * ליקוטי ***

האלשיך הק'

פרקי אבות ב'

רַבִּין גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה
הַנָּשִׂיא אָמַר, יִפֶּה תַלְמוּד תּוֹרָה עִם
דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שִׁיגִיעַת שְׁנֵיהֶם מְשַׁכַּחַת
עוֹן. וְכָל תּוֹרָה שֶׁאֵין עִמָּה מְלָאכָה,
סוֹפָה בְּטִלָּה וְגוֹרָרֶת עוֹן.

וראוי לשית לב.

א. אומרו יפה תלמוד תורה, שיוזרה כי
אינו אלא יופי בעלמא אך לא שיוכרח,
ולא כן הוא כי זה בלא זה אינו שהתלמוד
כלל גדול הוא כנודע!

ב. למה עשה עיקר מהדרך ארץ ואמר
שיפה התלמוד תורה עמו? ונהפוך הוא,
והראוי יאמר יפה דרך ארץ עם תלמוד
תורה!

ג. מהו הדרך ארץ שאמר? אם הוא
מלאכה כפירוש הרמב"ם ז"ל למה עוד
מעט משנה את שמה וקורא אותה
מלאכה באומרו וכל תורה שאין עמה
מלאכה? ואם אומרו דרך ארץ הוא טוב
המדות, איך יאמר שיגיעת שניהם וכו'?
כי אין בו לא עמל ולא יגיעה!

ד. אומרו משכחת עון, כי מי הוא
השוכח העון? אם הוא בית דין של מעלה
הלא אין שכחה לפניו יתברך! ומה גם כי
מה בצע בשכחה? אם עון עצמו אינו
נמחק! ואם הוא שהאדם ישכח עונו אשר
העוה, טוב טוב היה שיזכרהו, כמאמר
דוד וחטאתי נגדי תמיד!

ה. אומרו וכל תורה שאין עמה מלאכה
וכו', שהראוי יאמר וכל מלאכה שאין
עמה תורה! מה עניינה שהוא מקביל אל
הקודם, ואחרי כן יאמר גיזרה על תורה
שאין עמה מלאכה וכו'?

ו. מה הוא העון שגוררת התורה שאין
עמה מלאכה!

אמנם הנה אין ספק כי לשון יגיעה
האמור בתורה עם דרך ארץ, יורה כי דרך
ארץ האמור פה הוא מלאכה כדעת
הרמב"ם ז"ל. אך עדיין צריכין אנו לתת
טוב טעם אל שנותו את טעמו מדרך ארץ
למלאכה.

וטרם נבאר הענין נזכירה מאמרנו
בביאור משלי בתת טוב טעם למאמרם
ז"ל האומרים על התורה למה נקרא שמה
תושיה? שמתשת כחו של אדם!

ז. כי הלא כמו זר נחשב בעיני ההמון
למה בלא עמל ובלא יגיעת בשר תתיש
כחו?

אך הוא, כי רוחו וגויתו של אדם נגדיים
המה וכשזה נופל זה קם, כמקרה יעקב
ועשו כי זה מצד הקדושה וזה מהפכה.
ועל כן בעסוק איש בתענוגי בני אדם
ויתרחק מן התורה אז גופו ישמן ונפשו
עליו תאבל. אך בעסוק בתורה הן הוא
משוש נפשו כי חלק משורשה היא, ואז
משמן בשרו ירזה כי שכנגדו הוקם על:

והוא מאמרנו על מקרא שכתוב אל ילוזו
מעניך נצור תושיה ומזמה ויהיו חיים
לנפשך. שהוא אל ילוזו דברי התורה
מעניך, ואל תקוץ על שמתישין כחך
והיותך תמיד במזמה ומחשבה בעיוניה כי
עמל הוא. כי אם נצור ואהב תושיה ומזמה,
כי הלא מה שמתישין כחך אמרינן אינו
לנפש, כי אדרבה ויהיו חיים לנפשך. כי
החומר הוא שניתש על ידי היות דברי
התורה חיים לנפש. הנה כי היצר הרע הוא
מצד החומר וניתש בהתשתו:

וזל"ק משלי פ"ג: פְּנֵי אֵל יִלְוֶנּוּ
מַעֲיָנֶיךָ נִצֹּר תִּשְׁיָה וּמִזְמָה: וְיִהְיוּ
חַיִּים לְנַפְשְׁךָ וְחַן לְגִרְגְּרֶיךָ:

שלושת חלקי התורה הן כלי אומנות
העולמות, להריק שפע על הארץ מתחת,
בחכמה, ובתבונה, ובדעת, התורה אשר
אתה עמל בהן, אך בזאת שאל ילוזו
מעניך רק כל מעייניך תהיינה בה בג'
חלקים אלה... אל ילוזו מעניך ג' הדברים

חכמה, ותבונה, ודעת התורה, ותהיה
בטוח השגת כל האושר שאמרתי לך, כי
ע"י כן לא יגרום החטא בשמרך עניך בל
ילוז ממנה, ואל יתחמץ לבבך לומר, מי
יעצור כח לעשות כדבר הזה, שלא ילוזו
מעניי רק בתורה אהיה עמל תמיד, והלא
היא מתשת כחו של אדם, שנית, כי
המתמיד בעמלה צריך לא יסיח מחשבתו
ועיונו מחשוב מחשבות תמיד בעניניה,
ורוב מזימות יחלישו כח האדם כנודע,
עכ"א על שתיהם נצור תושיה ומזימה
וכו':

ולבוא אל הביאור נשית לב לתת טוב
טעם אל מז"ל, למה נקראת שמה תושיה
שמתשת כחו של אדם, למה תתישנו
מכל מלאכת עבודה, כי אם אמרנו על
לאות השכל הקשה מלאות עבודת
החומר לא יתכן, כי אם כן איפוא, למה
ייחדו הדבר אל התורה אלקית מלכל יתר
חכמות:

אמנם טעם הדבר אחשוב על דבר כי
הגוף והנפש הנה הנם ב' הפכים נגדיים זה
מזה עד אין קץ, וכל א' מהן כל ישעו וכל
חפץ לשעבד את שכנגדו תחת ממשלתו,
וכשזה נופל זה קם, והנה בהמשך האדם
אחר תאוות חומרו, הלא יגבר כח חומרו
אך נפשו עליו תאבל ותתעצב כי יחלש
כחה, אמנם העוסק תמיד בתורת ה' אשר
הנפש קרובה אליה, הלא נפשו תשמח
ותעלוז ומאד נעלה, אך בשרו עליו יכאב
ויחלשו חושיו ואבריו בהתקוממות אויבו,
ע"כ בקרוב איש לדבר ולומר איכה אשא
עול התורה שלא ילוזו מעניי, והלא:

(א) מתשת כוחי היא,

ב: כי לעומק דקדוקיה וחידודיה ולבלתי
שכוח אצטרך לחשוב מחשבות יומם
ולילה לא אשקוט, ורוב מזימות מטרידות
ומחריבות את הגוף,

הלא נאמר לו אי לך פתי, האם לא טוב
לך כי תעסוק בתורת ה' ותמאס יגיעך
ותשות חומרך, אחר שכל תשות החומר
הלא הוא חוץ וחיים לנפש, ומה יעשה
אדם ויחיה ימות, והן אלה דברי שלמה

נצור תושיה שמתנשת כחך, ומזמה שתהיה לך מזמה ומחשבה מתמדת, כי אם יחלישו הוא החומר אך ויהיו חיים לנפשך כמדובר, ובחרת בחיים לנפשך ולא תקוץ בלאות הגוף, ומה גם עתה שגם החומר לא יהיה משולל מכל טוב, כי גם הוא ינצל מכל צרות המתרגשות, כי זולת אושר הנפש גם ה' יתן חן לגרגרותיך, הוא הגרגרת שמשם הדבור יוצא, יהיה לחן בעיניו ית' להיות אזניו קשובות לקול גרגרותיך, בכל קוראך אליו להצילך מכל צרה, כי שלשת חלקי התורה חכמה ותבונה ודעת אשר תעמול בהם, יהיו לך ממציאי חן לגרגרותיך, ולכלול כל הקריאות אמר לשון רבים, כי הלא אין ספק כי אין המלך שומע בקול עבדו אשר הלך חשכים, כאשר ישמע בקול בנו יחידו ילד שעשועיו, כן הוא יתברך עיניו ולבו אל בן יקר לו, אשר ישתעשע הוא ית' יומם ולילה לשמוע בקולו, משמוע בקול איש מעם הארץ: עכל"ק שם

עוד ידענו מחכמי האמת, כי בכל מצוה שאדם עושה מרבה אור שפע עליון ובורא מלאך סניגור.

וההפך בעושה עון שמפליג בטומאה ובורא משחית קטיגור.

והוא מאמרנו על משנת בן עזאי שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה. כי המלאך הנברא במצוה גורר מצוה אחרת, והכח טמא שנעשה בעבירה גורר עבירה:

ונבא אל הענין. והוא כי הנה שני סוגים יש באדם. כי יש עושה מלאכתו עיקר ותורתו עראי והוא כל המון ישראל, ויש שרידים אשר ה' קורא שתורתם קבע יום ולילה. ועל שני אלה ידבר. ועל הראשון אמר יפה תלמוד תורה כו', ועל השני אמר וכל תורה כו'.

והוא כי אשר עושה עיקר מהמלאכה, עסקו דרך ארץ יקרא, כי דרכו דרך הארץ ולא דרך שמים כענין איש האדמה.

אך אשר עיקרו הוא מלאכת שמים לעסוק בתורה אשר יטפל קצת להרויח

מזונו, מלאכה תקרא כי מלאכה בעלמא היא, ולא תפס דרך הארץ העכורה בעצם. (ובזה נתיישב קושיא ג. מהו הדרך ארץ שאמר? אם הוא מלאכה כפירוש הרמב"ם ז"ל למה עוד מעט משנה את שמה וקורא אותה מלאכה? באומרו וכל תורה שאין עמה מלאכה!)

וענין התנא לומר, אשר דרכו דרך כל הארץ שהוא לעשות כל עיקר עסקו מהארץ, הלא אין צריך לומר כי יחוייב לקבוע עתים לתורה, כי אם גם דבר יפה הוא שיצרף תלמוד תורה עם הדרך ארץ שיש לו כבר. (ובזה נתיישב קושיא ב. למה עשה עיקר מהדרך ארץ ואמר שיפה התלמוד תורה עמו? ונהפוך הוא, והראוי יאמר יפה דרך ארץ עם תלמוד תורה!)

שלא בלבד בהתבטל מהמלאכה ילמוד, כי אם גם עם הדרך ארץ שהוא עוסק ילוה תורה בעמלו, שיהיה מהרהר וחזור תלמודו עודנו עוסק בדרך ארץ. וזהו יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ. (ובזה נתיישב קושיא א. אומרו יפה תלמוד תורה, שירה כי אינו אלא יופי בעלמא אך לא שיוכרח, ולא כן הוא כי זה בלא זה אינו שהתלמוד כלל גדול הוא כנודע!)

והטעם הוא, כי יגיעת שניהם, כלומר כאחת, משכחת עון. והוא כי לא יבצר איזה עון יש לו, ודרך עונו לגרור לו עון אחר כי עבירה גוררת עבירה.

ועל ידי יגיעת תורה ביחד עם יגיעת דרך ארץ, משכחת עון אשר עשה מעשות דרכו לגרור לו עון אחר.

והוא כי על ידי התשת החומר בדרך ארץ יותש העון שהוא מאיכותו בצד מה מלהחטאו המביאה עבירה, אך לא ישיכחנו בעצם.

אך בהצטרף עמו לחומר גם תשות התורה יחד שגומר התשות כח, וגם מקנה בכל גופו קדושה שהוא נגדיות איכות העון שהוא כח טמא, אז ניתש ומתמוגג על ידי התורה באופן שמתערבב עד שכוח מלגרור עוד עון אחר, (ובזה נתיישב קושיא ו. מה הוא העון שגוררת התורה שאין עמה מלאכה!)

וכמקרה השטן בראש השנה גם הוא יקרנו. שעל ידי שמוע קול שופר זוכר מה שעל ידי שופר יתמוגג ויתערבב, עד שכוח בערבובו מלבקש קטרוג על ישראל. וזהו שיגיעת שניהם משכחת עון: (ובזה נתיישב קושיא ד. אומרו משכחת עון, כי מי הוא השוכח העון? אם הוא בית דין של מעלה הלא אין שכחה לפניו יתברך! ומה גם כי מה בצע בשכחה? אם עון עצמו אינו נמחק! ואם הוא שהאדם ישכח עונו אשר העוה, טוב טוב היה שיזכרהו, כמאמר דוד וחסטאתי נגדי תמיד!)

והשני והוא על שתורתו אומנתו, אמר וכל תורה שאין עמה מלאכה וכו'. לומר אל יעלה על לבך לומר אעסוק בתורת ה' תמיד, ועליו יתברך אשליך יהבי והוא יכלכלני. כי לא זו הדרך, כי כל תורה שאין עמה מלאכה מה, ליוזן לפחות בצמצום, סופה בטלה.

והוא מאמרם ז"ל: יכול יושב ובטל תלמוד לומר מעשה ידך אשר תעשה. והוא כי אין לאדם לסמוך על גס נגלה לומר שמן השמים יריקו או יתנו לו מטמון, כי אם לברך את מעשה ידיו גם כי מעט יהיה. ואם כה יעשה תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה, כי יחסר לחמו וגוררת עון חילול ה'.

כי לא יבצר מי שיאמר, הלא התורה היא הגדולה שבגדולות שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה, והלא פלוני יומם ולילה לא שבת מהתורה וירעב ללחם ואיה פירות תורתו.

והוא גם הוא ירהר ולא ידע כי אם הוא יתברך עשה כן במן מן השמים לדור המדבר שיעסקו בתורה לא יעשה כן לכל יחיד, רק לצוות את ברכתו במעט עסק, אך לא בהיותו יושב ובטל. וזהו וכל תורה וכו' סופה וכו': (ובזה נתיישב קושיא ה. אומרו וכל תורה שאין עמה מלאכה וכו', שהראוי יאמר וכל מלאכה שאין עמה תורה! מה עניינה שהוא מקביל אל הקודם, ואחרי כן יאמר גיזרה על תורה שאין עמה מלאכה וכו'!)